

МИХАЙЛО ЙОСИПОВИЧ ЯДРЕНКО (16.04.1932 — 28.09.2004)
ПРИСВЯТА ВЧИТЕЛЮ

Цей спеціальний випуск журналу присвячено Ядренку Михайлу Йосиповичу — видатному українському математику світового рівня і визнання, одному із засновників Київської школи теорії ймовірностей, якому у цьому році виповнилося б 85 років.

Ядренко Михайло Йосипович — член-кореспондент НАН України, професор, доктор фізико-математичних наук. Понад 50 років його життя було пов'язано з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, починаючи з 1950 року, коли він став студентом механіко-математичного факультету. Потім він був аспірантом факультету, і з 1958 року працював в університеті до останніх днів свого життя. Довгий час — майже 33 роки, з 1964 по 1998, Михайло Йосипович обіймав посаду завідувача кафедри теорії ймовірностей та математичної статистики.

Коло інтересів Михайла Йосиповича Ядренка було надзвичайно широким. Міжнародній науковій спільноті він був відомий як видатний вчений, один із засновників теорії випадкових полів. Михайло Йосипович мав унікальні здібності викладача, педагога і вченого, які притягували до нього талановиту молодь.

Київська математична школа з теорії ймовірностей та багатьох її застосувань, започаткована Б. В. Гнеденком, завдяки Михайлу Йосиповичу збагатилась талановитими вченими, безпосередніми учнями Михайла Йосиповичами, і не тільки. Він був і залишається взірцем вченого та педагога для своїх учнів і для наступних поколінь математиків.

Михайло Йосипович народився 16 квітня 1932 року у селі Дрімайлівка Ніжинського району Чернігівської області. Середню школу закінчив із золотою медаллю у м. Чернігів. У 1950–1955 роках, навчаючись на механіко-математичному факультеті Київського університету, опублікував першу наукову роботу, присвячену властивостям випадкових блукань. Своїми вчителями Михайло Йосипович завжди називав Бориса Володимировича Гнеденка та Йосипа Ілліча Гіхмана.

В аспірантурі Київського університету, в 1955–1958 роках, Михайло Йосипович починає вивчати поведінку випадкових функцій багатьох змінних, тобто випадкових полів, нової на той час області теорії ймовірностей. Його кандидатська дисертація «Некоторые вопросы теории случайных полей» (1962) та докторська дисертація «Исследование по спектральной теории однородных и изотропных случайных полей» (1977) присвячені теорії однорідних та ізотропних випадкових полів. Закінчивши аспірантуру, Михайло Йосипович починає працювати на кафедрі математичного аналізу та теорії ймовірностей Київського університету. У цей час на механіко-математичному факультеті створюється кафедра теорії ймовірностей та математичної статистики. Після від'їзду до Донецька її засновником та першим завідувачем Й. І. Гіхмана, завідувачем кафедри став Михайло Йосипович. Більше тридцяти років під його керівництвом на кафедрі проводились дослідження в галузі теорії випадкових процесів та полів, асимптотичних методів теорії ймовірностей, теорії стохастичних диференціальних рівнянь, прикладних ймовірнісних та статистичних задач.

Завдяки ініціативі Михайла Йосиповича та його спільним зусиллям з академіком НАН України А. В. Скороходом з 1970 року почав виходити науковий журнал «Теорія ймовірностей та математична статистика». Це видання відіграло значну роль у розвитку Київської школи теорії ймовірностей. З 1974 року по сьогоднішній день Американське математичне товариство видає повний його переклад англійською мовою. У 1968 році Михайло Йосипович засновує видання періодичного науково-популярного збірника «У світі математики». З 1995 року цей збірник перетворюється на науково-популярний, методичний та історико-математичний журнал для всіх шанувальників математики — від школяра до професора.

М. Й. Ядренко отримав вагомі і ґрунтовні результати з теорії випадкових полів та їх статистичного аналізу, фактично він був одним із засновників цієї теорії. М. Й. Ядренко поряд з А. М. Ягломом вважається творцем спектральної теорії випадкових полів. Зауважимо, що в цій області Михайло Йосипович був неперевершеним знавцем — він знав практично все, що відносилось до теорії однорідних та ізотропних випадкових полів.

Наукова спадщина Михайла Йосиповича складає більше 200 публікацій. Огляд одержаних ним результатів із теорії випадкових полів наведено у статті В. В. Буддигіна, Ю. В. Козаченка, М. М. Леоненка «О работах М. И. Ядренко по теории случайных полей» (Український математичний журнал, 1992, т. 44, № 11). Особливо слід відзначити його монографію «Спектральна теорія випадкових полів» (1980), яка стала незамінною книгою для спеціалістів, що працюють у галузі випадкових полів та їх застосувань, і не втрачає своєї популярності у наш час, оскільки спектральний аналіз випадкових полів залишається областю активних досліджень, не тільки з погляду теорії, а й численних практичних застосувань, зокрема, у фізиці й астрофізиці. Англійський переклад цієї монографії видрукувано у США (Spectral theory of random fields, Optimization Software, Inc., Springer-Verlag, New York-Heidelberg-Berlin, 1983).

Створена Михайлом Йосиповичем спектральна теорія однорідних та ізотропних полів дозволила йому та його учням розробити ефективні методи розв'язання задач статистики випадкових полів — екстраполяції, фільтрації, інтерполяції та оцінки коефіцієнтів регресії. Ці роботи мають важливі застосування у фізиці та статистиці.

За роботи з теорії випадкових полів Михайлу Йосиповичу були присуджені Премія НАН України імені академіка М. М. Крилова (1993) та Державна премія України в галузі науки та техніки (2004). У 1990 році його обрано членом-кореспондентом НАН України.

Михайло Йосипович був чудовим педагогом, а його навчальні курси — еталоном математичної чіткості, послідовності, прозорості і, водночас, глибини викладу. Багато відомих українських математиків познайомились із теорією ймовірностей та математичною статистикою на лекціях Михайла Йосиповича. Один із кращих підручників з основ теорії ймовірностей та математичної статистики написаний М. Й. Ядренком у співавторстві з Й. І. Гіхманом та А. В. Скороходом («Теория вероятностей и математическая статистика», Вища школа, Київ, 1979).

Унікальний збірник задач із теорії ймовірностей, створений ним разом з А. В. Скороходом, А. Я. Дороговцевим та Д. С. Сільвестровим (1976), був перекладений англійською мовою і виданий у США (А. Ya. Dorogovtsev, D. S. Silvestrov, A. V. Skorokhod, M. I. Yadrenko, Probability theory: collection of problems, Translations of Mathematical Monographs, 163, American Mathematical Society (AMS), Providence, RI, 1997).

Михайло Йосипович завжди радів успіхам своїх учнів, створював умови для їх наукових досягнень. Багатьом розмова з ним допомагала краще зрозуміти власні результати, відкривала нові горизонти для досліджень.

Під керівництвом Михайла Йосиповича захистили дисертації 44 кандидати фізико-математичних наук, з яких 13 стали докторами фізико-математичних наук, зокрема, серед них члени редколегії нашого журналу В. В. Анісімов, Ю. В. Козаченко, М. М. Леоненко, М. П. Моклячук, І. К. Мацак, Д. С. Сільвестров. Однак школа, створена Ядренком, не обмежується його безпосередніми учнями, а включає в себе розгалужене товариство ймовірністиків.

У 90-ті роки минулого століття зміни економічного ладу в країні викликали потребу у фахівцях нових спеціальностей — фінансової та актуарної (страхової) математики. У 1995 році Михайло Йосипович уперше в Україні почав читати лекції з актуарної математики і теорії ризику у страхуванні. Разом із М. М. Леоненком, Ю. С. Мішурою та В. М. Пархоменко він опублікував перший навчальний посібник українською мовою з економетрики, фінансової та страхової математики. Слід відзначити також лекції Михайла Йосиповича з дискретної математики, які він читав студентам першого курсу механіко-математичного факультету та його навчальний посібник «Дискретна математика» (Київ, ТВіМС, 2004). Михайло Йосипович є одним з ініціаторів створення системи підготовки фахівців у рамках нової для України навчальної спеціальності «Статистика». Він був одним із керівників великомасштабного міжнародного проекту «Статистичні аспекти економіки» у рамках програми TEMPUS-TACIS Європейського Союзу.

Неможливо перелічити всі громадські обов'язки, які брав на себе Михайло Йосипович. Він був головним редактором журналу «У світі математики», головним редактором журналу «Прикладна статистика, актуарна та фінансова математика» (разом із проф. Бондаревим Б. В.), заступником головного редактора журналу «Теорія ймовірностей та математична статистика», членом редколегії журналу «Random Operators and Stochastic Equations».

М. Й. Ядренко мав звання заслуженого діяча науки та техніки України, заслуженого професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка, був нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня та багатьма медалями.

Працювати зі школярами, розшукувати і підтримувати талановиту молодь, було для М. Й. Ядренка душевною потребою. Понад 40 років він займався організацією шкільних математичних олімпіад різних рівнів, математичних гуртків для школярів і студентів. Багато років виступав із лекціями з математики для школярів на українському телебаченні. З 1970 року він очолював журі Всеукраїнських олімпіад для школярів. Михайло Йосипович організував також заочну фізико-математичну

олімпіаду журналу «У світі математики». Наказом МОН України у 2010 році з метою увічнення пам'яті видатного українського математика, засновника олімпіадного і турнірного руху юних математиків в Україні Ядренка Михайла Йосиповича, Всеукраїнському турніру юних математиків було присвоєно його ім'я. Тепер турнір має назву «Всеукраїнський турнір юних математиків імені професора М. Й. Ядренка».

Проте насамперед М. Й. Ядренко завжди залишався зразком професора, справжнього інтелігента. Його коло інтересів не обмежувалось лише математикою, він добре знав літературу, цікавився політичним життям, із ним можна було поговорити про нові книги, історію України, події в суспільному житті країни. Михайло Йосипович пам'ятав величезну кількість історій, фактів про відомих математиків, визначних громадських діячів. Перед початком лекцій завжди заходив на кафедру з найсвіжішими журналами, які пропонував колегам переглянути, доки він читатиме лекцію. Мов чарівник діставав зі свого роздутого портфеля щось цікаве з математики (новий закордонний журнал, щойно надруковану й подаровану колегами книгу), або новий популярний журнал чи художню літературу.

Минають роки, змінюється склад кафедри теорії ймовірностей, статистики та актуарної математики механіко-математичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, та назавжди залишиться неперевершеним внесок у розбудову математичної школи з теорії ймовірностей у Київському університеті зокрема і в Україні загалом, що був реалізований відданим патріотом України, професором Михайлом Йосиповичем Ядренком.

В. С. Королюк, Ю. В. Козаченко, Ю. С. Мішура, М. П. Моклячук, Л. М. Сазно